

Овсієнко А. С.,

аспірант кафедри документознавства
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

МЕТАФОРА В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ: ТЛУМАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Анотація. У статті проаналізовано найвідоміші визначення та класифікації метафори у філософії, риторичі та мовознавстві. Звернено увагу на естетику слова, розглянуто метафору як засіб, що надає художній мові виразності та емоційно-експресивного забарвлення. Особливо розглянуто класифікації метафор в сучасному мовознавстві.

Зроблено висновки, що метафора є об'єктом вивчення філософії, логіки, психології, психоаналізу, герменевтики, літературознавства, літературної критики, теорії мистецтва, семіотики, риторичі, лінгвістичної філософії, різних шкіл лінгвістики. Дотепер питання тлумачень та класифікацій метафори є дискусійним. Стаття не висчерпує всіх тенденцій означеної теми, може бути продовжена в проблематиці функціонування метафори в різних стилях мови, зокрема в публіцистичному.

Ключові слова: троп, метафора, виразність, мислення, класифікація, українське мовознавство.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується інтересом до функціонування метафор у різноманітних галузях вживання. У центрі уваги – дослідження метафори в різних її виявах, зокрема й визначення, огляди та класифікації метафор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи теорії метафори було закладено ще в давнину (Арістотель, Квінтіліан, Цицерон). Також дослідження феномена метафори належать відомим мислителям (Ж. Руссо, Еге Кассієр та ін.). У лінгвістиці вивчення явища метафори набуває як ніколи актуальності (Н.Д. Арутюнова, В.Г. Гак, Ю.Н. Караулов, О.С. Кубрякова, В.В. Петров, Г.Н. Склярєвська, В.М. Телия, В.К. Харченко, О.П. Чудинов тощо).

Мета статті – розглянути найвідоміші визначення та класифікації метафори в риторичі та мовознавстві.

Виклад основного матеріалу. У мовному спілкуванні людей важливу роль відіграють слова, що вживаються в переносному значенні. Серед них найбільша роль належить метафорі. На перший план виходять концептуальні особливості метафори, в межах яких склалося кілька підходів до її вивчення. З одного боку, метафора є дослідженням стилістики й риторичі, з другого боку – сприймається як філософське поняття, бо пов'язане з мисленням.

Ще найвидатніший оратор Давнього Риму Цицерон відзначав: «Нема тропів більш блискучого, що надає мові найбільшій кількості яскравих образів, ніж метафора» [29].

Вчення про метафору бере свій початок з «Поетики» старогрецького філософа Арістотеля. Метафора – вид тропів, побудованих на основі вживання слів та виразів у переносному значенні. Арістотель розумів метафору насамперед як необхідний компонент стилю, що є, однак, зовнішнім щодо думки. З комунікативного погляду Арістотель трактував метафору не-

однозначно, зокрема, він вважав її позитивним або негативним мовним явищем, залежно від того, наскільки легко її може зрозуміти адресат тексту. Аналізуючи арістотелівську концепцію метафори, К.К. Жоль пише, що, на думку Арістотеля, «якщо метафора як феномен стилю є головоломною, загадкою чи варваризмом, вона ускладнює розуміння тексту. Якщо ж метафора легко перетворюється в розгорнуте порівняння, в якому фігурують загальноприйняті речі, то не створюється перешкод для легкого сприйняття тексту» [14, с. 22].

Дослідник метафори Т.Є. Кіс вважає, що вона є також основною формою мислення первісної людини [19, с. 2], а отже, в ній знайшли відбиток культурні, соціальні, етнічні та інші особливості народу. Саме метафора несе в собі ознаки еволюції менталітету. Зокрема, О. Брізе зазначає, що «існує тісний зв'язок між історією метафори та історією менталітету. Метафори слід розглядати як індикатори менталітетів, які формують, реалізують і, так би мовити, дають менталітетам мову» [19, с. 14].

Як відомо, формою мислення первісної людини був міф, однак дослідники вважають, що міфологічне мислення безпосередньо є пов'язаним із метафорою. Першим із цього приводу висловився італійський ритор XVIII ст. Дж. Віко, який вважав, що метафора була найнеобхіднішим і найуживанішим тропом і за своєю природою становила маленький міф [19, с. 52]. У подальшому його погляди було підтримано більшістю дослідників метафори.

Продуктивною є думка, що впливає з досліджень Дж. Віко, який вважав метафори не штучними утвореннями, а природним способом виразити інше світосприйняття, відміне від нашого. Аналізуючи метафоричне слововживання, він зауважував, що «кожна метафора є маленьким міфом» [7, с. 146].

Як слушно зазначає Л.В. Чернець, метафоричність є характерною властивістю первісного мислення, коли людина ще не відокремлювала себе від природи, переносила на неї власні дії й переживання. Так виникали метафори мови, на які є багатим наш словник. Автор зазначає, що людина оперує багатьма з них уже несвідомо, не відчуючи їхньої колірної свіжості образності. Цей факт вчена ілюструє на прикладі «сонце сідає». Подібні вирази закріпились у мові, але ми не уявляємо собі самого роздільного акту, який, без сумніву, живе у свідомості давньої людини. Лише з руйнацією міфологічного мислення усвідомлюється їх метафоричність [37].

Е. Кассієр досліджує проблему первинності міфологічної й метафоричної природи мови та вважає, що міфологічне й мовне мислення переплетені. Учений указує на те, що і міф, і мова, як безпосередній виразник мислення, беруть початок у метафоричному мисленні. Спираючись на ідеї Гердера, викладені в його праці про походження мови, який наголошував на первісно міфологічному характеру всіх словесних та мовних понять і вважав, що в основі будь-якого міфу лежить «базова

метафора» [16, с. 33–43], Е. Кассіер розробив теорію базової метафори. Він, зокрема, зазначає: «Було б неможливо засвоїти зовнішній світ, пізнати й зрозуміти його, досягнути та назвати його реалії без цієї базової метафори, тієї універсальної міфології, цього вдмухування нашого власного духу в хаос предметів і створювати його за нашим образом і подобою» [16, с. 35].

Т.Є. Кіс розглядає базові метафори як згорнуті формули цілісних ритуальних магичних дійств, міфологічних уявлень, а також тотемістичного світосприйняття, в якому людина отожднювала себе з навколишньою дійсністю [19, с. 53].

О.А. Радченко стверджує, що метафора – це не тільки феномен мови, а й один з основних засобів мислення [20, с. 143]. Дослідники вважають, що метафора є «одним з основних способів обробки інформації та набуття знань» [4, с. 108], а також «мовноспецифічного варіювання процесів концептуалізації» [28, с. 86]. В.Н. Телія зазначає, що в метафорі простежується зародження думки та її реалізація мовою [35, с. 184]. Висловлюється також точка зору, що саме метафора допомагає досягнути основи мислення й процеси формування як етноспецифічної картини світу, так і універсального образу світу [28, с. 85].

«Необхідним знаряддям мислення, формою наукової думки» вважає метафору Хосе Ортега-і-Гассет [26, с. 68]. Він відводить транспонованим висловам роль «знаряддя думки», яке допомагає «досягнути найвіддаленіших ділянок нашого концептуального поля <...>» [26, с. 9]. Метафора «продовжує руку» інтелекту; її роль у логіці може бути уподібнена до вудочки чи гвинтівки» [26, с. 72]. Хосе Ортега-і-Гассет дещо гіперболізує роль транспонованих висловів: виходячи з того, що метафора містить небезпеку неадекватного отожднення і з того, що «від наших уявлень про свідомість залежить наша концепція світу, а від неї залежить наша мораль, наша політика, наше мистецтво», він стверджує, «що вся величезна будівля Всесвіту, переповнена життям, лежить на крихітному і повітряному тільці метафори» [26, с. 77].

Вчені вважають, що саме з того моменту, коли людина почала мислити метафорично, почався розвиток як і мови, так і культури в цілому.

У широкому розумінні метафорою називають будь-яке вживання слів у переносному значенні. Метафори є не тільки образними тропами поетичної мови, а й джерелом виникнення нових значень. У метафорі відображається здатність людини вловлювати схожість і подібність між різними індивідами, класами об'єктів, а потім за цією схожістю переносити назви справжнього носія чи функції на характеризувану особу або предмет. У такий спосіб метафора ніби руйнує одні логічні межі назви, щоб над ними звести інші. Вона немовби заперечує належність об'єкта до того класу предметів, у який він насправді входить, і переносить його в інший клас, до якого він на раціональній основі не може бути віднесений, але автор бере на себе сміливість віднести його туди, тому що помітив якись, часом йому тільки одному відомі, спільні риси або переніс певну рису з іншого об'єкта на аналізований [27].

У традиційних теоріях (теорія порівняння, семантичний підхід) метафору сприймали лише як незвичне використання слова, як скорочене порівняння, або досліджували її семантичну сторону, але не звертали уваги на причини виникнення метафори, її сутність, природу, механізми її породження, її роль у процесі мислення й пізнання. Одна з причин такого ставлення до цього явища полягає, на думку А.А. Річардса, в тому, що дослідники відчували «страх перед нетрями, в які може завести метафора» [32, с. 44–67].

Подальший розвиток теорії метафори спостерігається в тісному зв'язку з розвитком когнітивної лінгвістики, який досягає розквіту в 1980–1990-х рр. У цей час когнітивна лінгвістика посідає центральне місце серед напрямів дослідження всієї мовної системи.

Когнітивна лінгвістика розглядає мову як когнітивну здібність людини, тобто як систему знаків, що є засобом формування й вираження думки, зберігання та організації знання в людській свідомості, обміну інформацією [5, с. 36]. У зв'язку із цим особливого значення набуває питання метафори в когнітивній лінгвістиці, де простежується її безпосередній зв'язок з мисленням і свідомістю.

Антропоцентричний принцип когнітивного напрямку лінгвістики відіграє важливу роль і у вченні про метафору. Висловлюється думка, що найбільш характерним параметром метафори є саме антропоцентричність [22, с. 4]. Вона виражається в тому, що вибір тієї чи іншої основи для метафори пов'язується зі здатністю людини вимірювати все нове за образом та подібністю до себе або за об'єктами, з якими людина має справу в практичній дійсності [22, с. 182]. Вважається, що вибір необхідних семантичних ознак із численності даних у прямозначному виразі для здійснення метафоричної взаємодії двох сфер знання та їх осмислення адресатом можливий лише за умови, якщо концепт, який метафорично виражено, вже є зародженим у свідомості в будь-якій формі [24, с. 198], тобто метафора розуміється як засіб мислення про світ, який використовує знання і досвід, здобуті раніше.

Літературний енциклопедичний словник подає таке трактування: «Метафора – вид тропа, перенесення властивостей одного предмета (явища чи аспекту буття) на інший за принципом їх подібності або за контрастом. На відміну від порівняння, де присутні обидва члени зіставлення, метафора – це приховане порівняння, в якому слова «як», «ніби», «нібито» опущені, але маються на увазі» [21, с. 218]. Словник-довідник лінгвістичних термінів трактує метафору як «вживання слова в переносному значенні на основі подібності в якомусь відношенні двох предметів чи явищ» [17, с. 128]. У науковій літературі як синонімічні на позначення цього мовного явища вживаються також терміни «нестандарний вислів», «мовна девіація», «семантична транспозиція», «семантичне перенесення» [15, с. 252].

Н.Д. Арутюнова пише, що метафора є об'єктом вивчення філософії, логіки, психології, психоаналізу, герменевтики, літературознавства, літературної критики, теорії мистецтва, семіотики, риторики, лінгвістичної філософії, різних шкіл лінгвістики [2, с. 269]. Як зауважує дослідниця, «останніми роками центр тяжіння у вивченні метафор перемістився з філології (риторики, літературної критики), в якій переважали аналіз та оцінка поетичної метафори, у сферу вивчення практичного мовлення і в ті сфери, які звернені до мислення, пізнання і свідомості, до концептуальних систем і, нарешті, до моделювання штучного інтелекту. У метафорі стали бачити ключ до розуміння основ мислення і процесів створення не лише національно-специфічного бачення світу, але і його універсального образу» [2, с. 5].

Роль метафори в різних контекстах і відповідно, її участь у створенні різних картин світу аналізує Т. Добжинська, покликаючись на праці Ч. Перельмана, Ц. Тодорова, В.М. Жирмунського, Ж. Коена; вона, зокрема, вивчає метафору в казці [41]. Формально метафора і фікція казки перехреснюються, однак ці поняття не тотожні. Ж. Коен вважав, що метафора в ство-

ренні фантастичної картини світу можна розуміти як нонсенс, як вислів у переносному значенні, а також як вислів у прямому значенні, в якому йде мова про певну незвичну ситуацію, мотивовану належністю до казкової фікції або вербалізацією справжньої ситуації відповідно до нових наукових відкриттів, про що пише Т. Добжинська [41, с. 181]. Метафора, вжита в казці, сприймається не як переносне, а як пряме значення, що стосується інших, казкових обставин. Цього не можна сказати про метафору в поезії, в сприйнятті якої реципієнтом переважає розуміння метафори як переносного значення слова, хоча певні обставини, а саме імплікація фантастичного контексту, можуть настановити на актуалізацію казкового значення метафори.

На думку французького філософа П. Рікера, метафора, яка походить від напруження між екзистенційною та відносною функцією дієслова «бути», створює ту сферу дискурсу, в якій особливі його форми по-різному заохочують нас послуговатися цією фігурою як «неунікним динамізмом значення». «Поставити питання про референційну значимість поетичної мови значить спробувати показати, як символічні системи реорганізують світ у термінах дії та дії в термінах світу» [31, с. 428]. З цього погляду П. Рікер пропонує вважати метафору «моделлю зміни нашого способу дивитися на речі, способу сприйняття світу» [31, с. 428].

На думку А.В. Рижкова, перша метафорична діяльність людини розпочалась ще в стародавні часи, тому що вона намагалась показати себе з кращої сторони, аніж її створила природа. Наприклад, після полювання чоловіки одягали на себе шкуру вбитої тварини – цим вони хотіли підкреслити, що є сильними, як звірі, жінка прикрашала голову вінком із квітів, що означало свіжість весни [33, с. 105]. Дослідники метафори звертають увагу передусім на естетику слова, розглядають метафору як засіб, що надає художній мові виразності, краси й чарівності.

Метафора як мовне явище має свою історію розвитку і свої особливості, що залежать від уживання метафори в різних функціональних стилях мови. При цьому кожна відмінність функціонального навантаження метафори зумовлює й характер її словесної структури.

Метафора, в сукупності з іншими образними засобами, сприяє розрізненню як функціональних, так й індивідуальних стилів мови. Нерідко саме метафора робить стиль автора самобутнім, оригінальним. Кожний період розвитку літературної мови характеризується певними тенденціями творення метафори, використанням тих чи інших асоціативних зв'язків. Є специфіка й у виборі, продуктивності синтаксичних типів, морфологічної будови слів, що утворюють метафори [29].

У сучасній лінгвістиці вчені виділяють низку функцій метафор. А.П. Чудінов виокремлює такі функції: когнітивну, комунікативну, прагматичну, естетичну [38, с. 53]. В.К. Харченко розрізняє номінативну, інформативну, мнемонічну, евристичну, пояснювальну, стилетвірну, текстотвірну, жанроутворювальну, кодувальну, конспірувальну, емоційно-оцінну, етичну, аутосугестивну, ігрову та ритуальну [25].

Метафора – це один із найпродуктивніших інструментів збагачення мови, водночас це засіб концептуалізації дійсності й формування суспільних поглядів [25].

Трактування мови як динамічного процесу спонукає сприймати метафору «не як щось, раз і назавжди створене і включене в мовну систему у вигляді стійкого словосполучення, а як щось, що виникає щоразу в процесі мовної творчості» [10, с. 3] і є результатом індивідуального перехреснення номінацій із різних

сфер життя. Ця, на перший погляд, беззаперечна теза викликає, однак, певні застереження. Адже мова реалізується в безлічі різнотипних мовленнєвих актів, що є компонентами різних видів дискурсу, зокрема художнього, наукового та політичного. Метафора в кожному з них виконує різні функції, що впливають з особливостей стилю наукових, художніх та публіцистичних текстів, із тих комунікативних завдань, які ставить перед собою суб'єкт кожного з них; тому елемент індивідуальної метафоричної інтерпретації реалій в кожному з цих дискурсів виявляється різною мірою. Скажімо, в художньому тексті метафора є не прямою назвою позначуваного предмета, а лише образним перенесеним найменуванням, тому її неможливо зрозуміти без опори на відповідну пряму назву. Поетична метафора є вторинною назвою об'єкта і служить виявом індивідуального світобачення письменника. У мові науки найповніше виявляє себе номінативна функція метафори. «Терміни-метафори є своєрідним підтвердженням обов'язкового етапу пізнавального руху – етапу зіставлення нового зі старим» [23, с. 303].

Називаючи нові поняття, метафора стає одним зі способів організації пізнавальної діяльності, оскільки за її допомогою «експлікується відмінність у природі компонентів як теоретичних, так і емпіричних мов науки і рівночасно забезпечується об'єднання цих елементів в упорядковане ціле» [9, с. 126]. Без цього пізнавальна діяльність людського суспільства виявилась би неможливою, бо умовою прогресу науки є не лише розширення і поглиблення змісту знань, а й підвищення ступеня організованості різних елементів. Науковий текст, що зорієнтований на автоматичне сприйняття змісту, вимагає виокремлювати найбільш загальні риси предметів та явищ, ігноруючи випадкові, і це відрізняє його від художнього твору, в якому автор прагне продемонструвати свою індивідуальність [13].

Майже до початку 1980-х років метафору розглядали як прикрасу, інші лінгвісти стверджували, що вона – лише прийом для ораторського та поетичного мистецтва, який спантеличує розуміння людини [33, с. 105].

У літературознавчому аспекті метафора розуміється авторами як акт цілеспрямованого творчого мислення. На думку М.Н. Дудченка, в процесі створення метафоричної моделі «автор може передбачити можливі шляхи декодування метафори, поле можливої інтерпретації образу». Згідно з М. Гесперо, значення метафори є невичерпним, а її інтерпретація – нескінченною. С.Д. Кацнельсон вважає, що в людській пам'яті поняття зберігаються двояко, а саме – як власне змістовні поняття та як їхні формальні дублікати. Змістовні поняття – це вся сума знань людини про даний предмет, а формальні дублікати – зв'язані зі значенням слова [12, с. 8].

М.Н. Дудченко вказує, що створення метафори, а також її декодування та розуміння – процес узагальненого людського мислення [12, с. 9].

Із виходом роботи відомих лінгвістів Дж. Лакоффа та М. Джонсона «Метафори, якими ми живемо», в лінгвістиці заговорили про значення метафори в процесі нашої концептуалізації дійсності. У своїй книзі автори наголошують на тому, що метафора є частиною людського функціонування, завдяки їй будується розуміння нашого досвіду [33, с. 105]. На думку вчених, концептуальна метафора не відображає реальність, а сама її творить.

М. Джонсон у своїй книзі «Body in the Mind» вказує на те, що метафора – це навіть не фігура мовлення, а фігура мислення. Якщо нова метафора стає частиною поняттєвої системи,

то вона частково змінює цю систему. Це Джонсон та Лакофф продемонстрували на прикладі метафори «ЧАС – ГРОШІ». Автори вказують на те, що ми відносимося до часу, як до цінної речі, до обмеженого ресурсу і навіть як до грошей. Тим самим ми розуміємо, що час може бути потраченим, зекономленим чи розумно вкладеним [20].

До вітчизняних лінгвістів, які досліджували концептуальну метафору, належить А.П. Чудінов. Видатний лінгвіст вивчав політичну метафору в когнітивному аспекті. Аналізуючи засоби масової інформації, лінгвіст визначив джерела політичної метафори, запропонував методикку опису метафоричних моделей та їх функцій, а також назвав цілу низку проблем, пов'язаних із вивченням концептуальної метафори. На думку вченого, кожна метафора має свою сферу-донора. У залежності від тематики сфери, А.П. Чудінов поділив метафори за такими сферами: мілітарною, вегетативною, фізіологічною, кримінальною, спортивною, зоо- та фітоморфною та ін. [8].

І.В. Бондаренко вказує, що при концептуальній метафорі виникає аномалія, яка дозволяє осмислити явища одного виду в термінах явища іншого виду. «Різноманітність концептуальних метафор, які використовуються для характеристики одного й того ж явища, веде до питання граничності фізичних та культурних основ для співположення референтів з ціллю концептуалізації однієї області в термінах іншої – наголошує лінгвіст. Якщо ми вибираємо певну фізичну основу, то вона має узгоджуватися із загальним культурним фоном, так як концептуальні метафори відображають вплив ідеалізованих когнітивних моделей, які визначають причини вибору конкретної культурної основи [6, с. 20].

А.П. Чудінов вводить поняття метафоричного дзеркала, проте, на його думку, концептуальна метафора – це свого роду система пов'язаних між собою дзеркал, які складаються із трьох елементів. Перший елемент – це ментальний світ людини та суспільства. Як наголошували Лакофф та Джонсон, наше мислення, щоденний досвід передаються метафорами, а, отже, вивчаючи метафору, ми досліджуємо людське мислення. Друге дзеркало – це уявлення людини про поняттєву сферу-джерело метафоричної експансії. У даному випадку важливим є те, як людина мислить про сферу-джерело, як вона її бачить зі сторони. Третє дзеркало – концептуалізація та структуралізація поняттєвої сфери, виділення в ній найважливішого, людина дає їй емотивну оцінку. А.П. Чудінов ілюструє це на прикладі виділення концептів «Кримінал», «Війна» із політичного дискурсу – вони надають негативну оцінку політичній діяльності та окремим її суб'єктам [38, с. 57].

Як ми вже переконалися, метафоричний процес глумачать різні дослідники по-різному. І чим більше думок, тим більше класифікацій метафор нам пропонують. Ось наприклад, відповідно до класифікації, запропонованої Н.Д. Арутюнової, метафори розділяють на [2, с. 34]:

1. Номінативні, що полягають у заміні одного дескриптивного значення іншим і омонімії, що служать джерелом.

2. Образні метафори, що служать розвиткові фігуральних значень і синонімічних засобів мови.

3. Когнітивні метафори, що виникають у результаті зрушення в сполучуваності предикатних слів (перенесення значення) і які створюють полісемію.

4. Генералізуючі метафори (як кінцевий результат когнітивної метафори), що стирають у лексичному значенні слова

межі між логічними порядками і стимулюючим виникненням логічної полісемії.

Однак існують й інші погляди на класифікацію метафор. Наприклад, Дж. Лакофф і М. Джонсон виділяють два типи метафор, розглянутих щодо часу і простору: онтологічні, тобто метафори, що дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї тощо як якусь субстанцію, і орієнтовані, або орієнтаційні, тобто метафори, які не визначають один концепт у термінах іншого, але організують всю систему концептів у відношенні друг до друга [3, с. 19].

П. Ньюмарк, у свою чергу, виділяє п'ять типів метафор: мертві метафори, метафори-кліше, лексичні, інноваційні та креативні, так звані авторські метафори [42].

За класифікацією Р. Ван ден Брока, вживаною в перекладознавстві, виділяють лексичні метафори, образи яких стерлися, конвенційні, закріплені в літературному процесі та індивідуальні, авторські метафори [18].

З огляду на специфіку культури Н. Стіенстра розрізняє універсальні метафори, метафори, які притаманні декільком культурам та культуроспецифічні метафори. Вона пояснює це тим, що багато що з людського досвіду є універсальним або, щонайменше, притаманним багатьом культурам і, як наслідок, часто не самі концептуальні метафори залежать від культури, а більше мовна реалізація [43, с. 252].

В українському мовознавстві також є різні класифікації. Це може бути подібність:

1. За формою: *гірський хребет, голова капусти, кільце ковбаси*.

2. За розміщенням у просторі: *голова колони, хвіст комети, крило будинку*.

3. За кольором: *золоте листя, шоколадна шкіра, лисички (гриби)*.

4. За розміром, кількістю: *море радості, крапля співчуття, купа неприємностей*.

5. За міцністю: *залізне здоров'я, нерви, сталеві м'язи, дуб (про сильну людину)*.

6. За ступенем цінності: *золоті руки, цвіт нації, сіль анекдоту*.

7. За звучанням: *вітер віє, Дніпро стогне, буря реве*.

8. За функцією: *перо (ручки), супутник (Землі), дощ іде, час іде, час біжить*.

9. За враженням, що його сприяє предмет: *тепла зустріч, м'яка усмішка, крижаний погляд, солодкі слова*.

За стилістичним забарвленням розрізняють:

1. Сухі (стерті, мертві) метафори: *рік пройшов, ручка дверей, сонце сідає, вушко головки*. Ці метафори втратили образність і виконують чисто номінативну функцію. Вони є прямими назвами означуваних ними предметів, дій, якостей.

2. Образні загальнономвні метафори: *час плине, летить, тепла зустріч, фініш року, орел, гадюка, баран* (характеристичні людини).

3. Образні індивідуально-авторські: *Вже гасли пальці, билася дорога* (М. Вінграновський). *Тополі по волі стоять, собі мов сторожа, розмовляють з полем* (Т. Шевченко) [40, с. 320].

Так звані стерті метафори – це які вже є не засобом створення образності, а джерелом виникнення нових лексичних значень, тобто одним із чинників розвитку багатозначності. Є метафори теж загальнономвні, але такі, що не втратили своєї образності емоційності: *голубе, лебідонько, пташечко, соколе* [39, с. 248].

Висновки. Отже, поняття метафори цікавило дослідників ще з давнини. Метафора є об'єктом вивчення філософії, логіки, психології, психоаналізу, герменевтики, літературознавства, літературної критики, теорії мистецтва, семіотики, риторики, лінгвістичної філософії, різних шкіл лінгвістики. Дотепер питання тлумачень та класифікацій метафори є дискусійним. Стаття не вичерпує всіх тенденцій означеної теми, може бути продовжена в проблематиці функціонування метафори в різних стилях мови, зокрема в публіцистичному.

Література:

- Аристотель. Об искусстве поэзии. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск: Литература, 1998. С. 1064–1112.
- Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. Теория метафоры. М.: Прогресс, 1990. С. 22–40.
- Баранов А.Н. Предисловие редактора. Лакофф, Дж. Джонсон, М. Метафоры, которыми мы живем: пер. с англ.; под ред. и с предисл. А.Н. Баранова. М.: Едиториал УРСС, 2004. С. 7–21.
- Белозорова Ю.С. Когнитивно-дискурсивна концептуалізація часу в сучасній німецькій мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2004. 229 с.
- Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. Вопросы когнитивной лингвистики. 2004. № 1 (001). С. 18–36.
- Бондаренко И.В. Что лежит в основе концептуальных метафор. Когнитивно-коммуникативные аспекты филологических и методических исследований. Калининград: Изд-во Калинин. гос. у-та, 2001. С. 19–21.
- Вико Дж. Основы новой науки об общей природе наций. Л.: Гослитиздат, 1940. 620 с.
- Грузберг Л. Концептуальная метафора. Научно-методический, культурно-просветительский ЖУРНАЛ «Филолог» Пермского государственного педагогического университета. 2004. № 5. URL: http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mpub_5_101
- Гусев С.С. Упорядоченность научной теории и языковые метафоры. Метафора в языке и тексте. М.: Наука, 1988. С. 126.
- Гучинская Н.О. Семантическое преобразование языковых единиц в художественном тексте (проблема языковых и поэтических тропов). Семантика и прагматика единиц языка в тексте: Межвузовский сборник научных трудов. Ленинград, ЛТПИ им. А. И. Герцена, 1988. С. 3.
- Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. Вопросы языкознания. 1994. № 4. С. 34–45.
- Дудченко М.Н. Поэтическая метафора и способы ее воссоздания в украинских стихотворных переводах (на материале украинских стихотворных переводов англоязычной поэзии): автореф. дисс. ... на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». К., 1974. 31 с.
- Дядюра Г.М. Функциональные параметры образности в науковому стилі (на матеріалі текстів природничих та технічних наук): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук. К., 2001, Ін-т укр. мови НАН України.
- Жоль К.К. Мысль. Слово. Метафора: проблемы семантики в философском освещении. К.: Наук. Думка, 1984. 304 с.
- Капелюшний А.О. Стилїстика й редагування: Практичний словник-довідник журналіста. Львів: ПАІС, 2002. 576 с.
- Кассирер Э. Сила метафоры. Теория метафоры. М.: Прогресс, 1990. С. 33–43.
- Кедрин-Рудницький І. Майбутність української преси. У межах зацікавлення. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. 1986. С. 245–247.
- Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (нім. мова): підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
- Кіс Т.С. Формування метафоричної парадигми у процесі еволюції базової метафори. Мовознавство. 2000. № 4–5. С. 52–60.
- Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем. URL: http://www.metaphor.nyu.edu/lacoff_2.htm
- Литературный энциклопедический словарь / под. ред. В.М. Коженикова, П.А. Николаева М.: Сов. энциклопедия, 1987. 752 с.
- Метафора в языке и тексте / отв. ред. В.Н. Телия. М.: Наука, 1988. 256 с.
- Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). К.: ТОВ «Міжнар. фін. агенція», 1997. 303 с.
- Никитин М.В. Основания когнитивной семантики. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. 247 с.
- Одинецька Л.В. Роль метафори в засобах масової інформації. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/13506/1/Odynetska%20L..PDF>
- Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры. Теория метафоры: Сб. Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. М.: Прогресс, 1990. С. 68–81.
- Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; за ред. Л.І. Мацько. К.: Вища шк., 2003. 462 с.
- Приходько А.Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы. Вісник ХНУ. 2003. № 609. С. 84–89.
- Пустовіт Л.О. Засоби вираження метафори. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-3.pdf> (Дата звернення: 17.03.2018).
- Радченко О.А. Понятие языковой картины мира в немецкой философии языка XX века. Вопросы языкознания. 2002. № 6. С. 140–161.
- Рикер П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение. Теория метафоры: Сб. Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. М.: Прогресс, 1990. С. 416–425.
- Ричардс А.А. Философия риторики. Теория метафоры. М.: Прогресс, 1990. С. 44–67.
- Рыжков А. Специфика концептуальной метафоры в кинодискурсе. Когнитивные аспекты изучения языковых явлений в германском языке. Самара: Самар. у-т, 2000. С. 105–113.
- Сосюр Фердинан де. Курс загальної лінгвістики; пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. К.: Основи, 1998. С. 10–34.
- Телия В.Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира. Роль человеческого фактора в языке: язык и картина мира. М.: Наука, 1988. С. 173–204.
- Тошович Б. Структура глагольной метафоры. Stylistyka slowianska. N/7/. Opole, 1998. С. 228–255.
- Чернец Л.В. Ночевала тучка золотая (о метафоре). 2002. URL: http://gramota.ru/biblio/magazines/gramota/28_153
- Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. (Глава 1-2). Екатеринбург, 2003. 248 с.
- Шведова Н.Ю. Типы контекстов, конструирующих многоаспектное описание слов. Русский язык: Текст как целое и компоненты текста. М.: Наука, 1982. С. 142–154.
- Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. та ін. Сучасна українська мова: довідник; за ред. О.Д. Пономаріва. 2-ге вид., випр. і доп. К: Либідь, 1996. 320 с.
- Dobrzyńska T. Metafora. Wrocław-Warshawa-Gdańsk-Łódź: Zakład narodowy im. Ossolińskich, W-wo PAN, 1984. 252 s.
- Newmark Peter Approaches to Translation. New-York: Prentice Hall, 1988.
- Stienstra Nelly YHWH is the Husband of His People. Analysis of a biblical metaphor with special reference to translation. Kampen: Kok Pharos, 1993. 252 p.

Овсиенко А. С. Метафора в современном языкознании: толкование и классификация

Аннотация. В статье анализируются наиболее распространенные определения и классификации метафоры в философии, риторике и языкознании. Обращено внимание на эстетику слова, рассматривается метафора как средство, которое предоставляет художественный язык выразительности и эмоционально-экспрессивной окраски. Отдельно рассмотрены классификации метафор в украинской языковой науке.

Сделаны выводы, что метафора является объектом изучения философии, логики, психологии, психоанализа, герменевтики, литературоведения, литературной критики, теории искусства, семиотики, риторики, лингвистической философии, различных школ лингвистики. До сих пор вопрос толкований и классификации метафоры является дискуссионным. Статья не исчерпывает всех тенденций указанной темы, может быть продолжена в проблематике функционирования метафоры в различных стилях речи, в частности в публицистическом стиле.

Ключевые слова: троп, метафора, выразительность, мышления, классификация, украинское языкознание.

Ovsiienko A. Metaphor in modern linguistic: definition and classification

Summary. The article analyzes the most well-known definitions and classifications of metaphor in philosophy, rhetoric and linguistics. The attention was paid on the aesthetics of the word, the metaphor was considered as a mean that provides the artistic language with expressiveness and emotionally expressive coloring. Separately the classification of metaphors in Ukrainian linguistics was reviewed.

There were made conclusions that the metaphor is the object of philosophy, logic, psychology, psychoanalysis, hermeneutics, literary studies, literary critics, the theory of art, semiotics, rhetoric, linguistic philosophy, different schools of linguistics. The question of interpretation and classifications of metaphor are debatable till now. The article does not exhaust all the trends of the specified topic, can be continued in the problems of the functioning of the metaphor in different language styles, in particular in the journalistic one.

Key words: trope, metaphor, expression, thinking, classification, Ukrainian linguistic.